

Czas wolny i zabawa osób z niepełnosprawnością intelektualną

Paweł Żychowicz

Słowa kluczowe: czas wolny, funkcje czasu wolnego, zabawa, rekreacja, wypoczynek, rozrywka

9.1. Wprowadzenie

Zadaniem terapii zajęciowej jest umożliwienie osobom z niepełnosprawnością intelektualną uczestnictwa w życiu społecznym, w możliwie pełny i satysfakcjonujący sposób. Terapeuci zajęciowi wspierają je – niezależnie od ich wieku i stopnia problemów zajęciowych – w uzyskaniu szerokiego włączenia w życie społeczności w różnych jego obszarach.

Zrozumienie interakcji pomiędzy jednostką a środowiskiem ma w przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną szczególny charakter. Potrzeby zajęciowe występują w ciągu całego ich życia i są odmienne w różnych jego okresach, czego wynikiem są zmieniające się cele i obszary interwencji terapeutów zajęciowych. W przypadku dzieci i młodzieży terapeuci skupiają się często na samoobsłudze, zajęciach domowych, szkolnych, rekreacyjnych lub zabawie, podczas gdy w wieku dorosłym celem terapii częściej jest umożliwienie zajmowania się obowiązkami domowymi, zatrudnienie, angażowanie się w różne aktywności w czasie wolnym lub zwiększenie aktywności społecznej [Ideishi 2013, AOTA 2013].

W terapii zajęciowej podkreśla się znaczenie każdego z trzech obszarów zajęciowych: samoobsługi (*self care*), nauki/pracy (*productivity*) oraz czasu wolnego (*leisure*) [Law i wsp. 1997]. W praktyce jednak terapia częściej jest skoncentrowana na dwóch pierwszych obszarach, co jest widoczne również w dostępnej literaturze naukowej i profesjonalnej.

W niniejszym rozdziale przedstawiono zagadnienia związane z czasem wolnym i jego rolą w życiu osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich rodzin. Wskazano zadania terapeuty zajęciowego i sposoby włączenia osób z niepełnosprawnością intelektualną w różne formy spędzania czasu wolnego. Omówiono znaczenie zabawy, jej rodzaje i rolę w terapii zajęciowej dzieci z niepełnosprawnością intelektualną.

9.2. Czas wolny

Czas wolny to najogólniej „czas do dyspozycji jednostki po wykonaniu przez nią zadań obowiązkowych: pracy zawodowej, nauki obowiązkowej w szkole i w domu oraz niezbędnych zadań domowych” [Okoń 1981: 45]. Jego celem jest usuwanie zmęczenia fizycznego i psychicznego oraz rozwijanie osobowości poprzez podtrzymywanie i rozwijanie zamiłowań, dzięki czemu stanowi ważny czynnik higieny psychicznej i równowagi. Czas wolny początkowo był w opozycji do czasu poświęconego na pracę. Obecnie w Polsce obserwuje się odchodzenie od etosu pracy, który stopniowo ustępuje wartościom czasu wolnego. Coraz większą wagę przywiązuje się do jego funkcji rozwojowej, wyzwalającej i kreatywnej (samorealizacja), a nie – jak wcześniej – rekreacyjnej [Denek 2006: 11].

W literaturze anglojęzycznej stosowane są najczęściej trzy pojęcia określające czas wolny: *leisure*, *free time* lub *leisure time*. Termin *leisure* dotyczy najczęściej kompleksu samorealizacji i samowzbogacenia, osiąganych przez osobę wykorzystującą czas wolny na wybraną przez siebie aktywność, dzięki której doświadcza odprężenia (co jest główną funkcją czasu wolnego). *Free time* oznacza czas będący do dowolnej dyspozycji osoby (to czas pozostały po wykonaniu przymusowych zajęć i zaspokojeniu potrzeb fizjologicznych). *Leisure time* jest częścią czasu wolnego (*free time*) przeznaczoną na realizowanie wartości wolnoczasowych [Jankowski 2006: 170–171].

Nieco inaczej wygląda czas wolny dziecka, który w odróżnieniu od czasu wolnego osób dorosłych w znacznie większym stopniu pełni funkcje wychowawcze, poznawcze, edukacyjne, socjalizujące i z punktu widzenia celów społecznych powinien stwarzać warunki do najpełniejszego realizowania możliwości człowieka [Kwilecki 2011: 12, za: Dyoniziak]. Jest to również zapisane w Konwencji Praw Dziecka, w której państwa sygnatariusze uznają „[...] prawo dziecka do wypoczynku i czasu wolnego, do uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, stosownych do wieku dziecka, oraz do nieskrępowanego uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym” (art. 31 pkt 1) oraz zobowiązują się do sprzyjania tworzeniu właściwych i równych sposobności w zakresie wykorzystania czasu wolnego (art. 31 pkt 2). Takie podejście można zauważyć również w ustawie Prawo oświatowe. Należy podkreślić, że szczególną rolę w tym zakresie odgrywają dwa najważniejsze środowiska, które są **organizatorami czasu wolnego dzieci – rodzina i szkoła**. W rodzinie najczęściej dominuje model indywidualnego zagospodarowania czasu wolnego, a w placówkach